

THEMA	KVAB Standpunt Els Witte: Het debat rond de federale culturele en wetenschappelijke instellingen (2010-2015)
--------------	---

TOESPRAAK DOOR ELKE SLEURS, STAATSSECRETARIS VOOR WETENSCHAPSBELEID
--

Geachte voorzitter,
Geachte leden van de Academie,
Geachte professor Witte,
Geachte dames en heren,

Ik dank u voor de uitnodiging om hier deze namiddag het woord tot u te richten.

Ik wens vooreerst professor Els Witte te bedanken en te feliciteren voor het ‘Standpunt’ dat zij geschreven heeft over de federale culturele en wetenschappelijke instellingen.

Mevrouw Witte, ik heb u daarnet goed beluisterd en ik heb ook uw essay met meer dan gewone aandacht gelezen. Het bevat een aantal uitdagende stellingen en inspirerende inzichten. Zoals Academievoorzitter Hubert Bocken heeft aangegeven in zijn inleiding, is uw essay een synthese, doch niet een synthese die de bedoeling heeft de discussie te sluiten, maar een synthese die de bedoeling heeft het debat te openen. Een uitnodiging waar ik graag op inga.

Op een aantal elementen die u in uw beleidsmatige conclusies naar voren hebt gebracht, wens ik wat dieper in te gaan, ook om een antwoord te bieden op een aantal vragen die uw essay ongetwijfeld oproept. Ik zal het met name hebben over de wenselijkheid om de federale wetenschappelijke instellingen bestuurlijke autonomie te verlenen. Verder zal ik het hebben over de samenwerking met de gemeenschappen en gewesten, en zal ik kort uitweiden over de samenwerking met de universiteiten. En ik zal enkele beschouwingen wijden aan de vraag – u noemt het *de vrees*¹ – of de federale wetenschappelijke instellingen hun federale statuut zullen verliezen.

Voorafgaand en voor alle duidelijkheid wil ik hier uitdrukkelijk stellen dat ik het in mijn verdere betoog zal hebben over de federale *wetenschappelijke* instellingen. Ik zal het slechts zijdelings hebben over de federale *culturele* instellingen, Bozar, de Munt en het Nationaal Orkest van België, en wel om de eenvoudige reden dat de culturele instellingen tot het bevoegdheidsdomein van mijn collega Didier Reynders behoren.

Dames en heren,

¹ Els Witte, pg. 30.

Zoals u weet, is de hervorming van het federaal wetenschapsbeleid een van mijn prioriteiten en een van de prioriteiten van deze regering. Ik heb daar van meet af aan werk van gemaakt. Dat is een immense opdracht, die zoals professor Witte aangeeft (*ik citeer*) “heel wat voorafgaand studiewerk vergt, want er zijn talrijke randvoorwaarden die moeten worden vervuld.”² (*Einde citaat.*)

Toch heb ik dit afgelopen jaar al verschillende zaken gerealiseerd, die de aanzet vormen voor een mooiere toekomst van dat federaal wetenschapsbeleid.

In 2015 heb ik prioritair werk gemaakt van diverse noodzakelijke en dringende maatregelen om de continuïteit van de werking van het federaal wetenschapsbeleid en de Federale Wetenschappelijke Instellingen te garanderen. Daarnaast heb ik de analyse gemaakt van de bestaande situatie en heb ik de globale hervorming van het federaal wetenschapsbeleid uitgetekend. De assen waarrond mijn hervormingsinitiatieven zich verder zullen ontwikkelen, zijn:

- de Programmatorische Overheidsdienst Wetenschapsbeleid,
- de Federale Wetenschappelijke Instellingen,
- de federale wetenschappelijke programma's,
- en het Belgische ruimtevaartbeleid.

In 2016 zal de uitvoering van de globale hervorming van het federaal wetenschapsbeleid aanvangen en ik wil u daarvan graag de elementen aangeven. Omdat het buiten het bestek van deze bijeenkomst valt, zal ik het niet hebben over het ruimtevaartbeleid, enkel dat ik werk aan de oprichting van een interfederaal ruimtevaartagentschap, waarbij ook gewesten en gemeenschappen betrokken worden.

Maar laat ik beginnen met **de verzelfstandiging van de Federale Wetenschappelijke Instellingen**, of de FWI, zoals ik ze verder zal noemen.

Binnen het wetenschappelijke landschap nemen de FWI een aparte positie in door de collecties (musea, archief, bibliotheek) en data (meteo- en ruimte-data) waarover zij beschikken. De collecties van de musea zijn niet alleen om kunsthistorische redenen waardevol, maar vertegenwoordigen tevens een aanzienlijk deel van het totale roerend erfgoed van de federale staat.

Bovendien beschikken de FWI over specifieke expertises. Daardoor hebben zij hun wetenschappelijke erkenning opgebouwd. Hun onderzoeksdomeinen kunnen rekenen op interesse vanwege andere musea en kennisinstellingen, wat bij een verdere modernisering van hun organisatie en infrastructuur alleen maar kan toenemen.

² Idem, pg. 33

Laten we echter eerlijk zijn: het ontbreekt de FWI momenteel aan slagkracht om te kunnen presteren volgens actueel geldende standaarden. De POD Wetenschapsbeleid, die is opgericht vanuit de opvatting dat centralisatie zou leiden tot efficiëntiewinst, heeft de operationele beslissingsautonomie van de FWI fel ingeperkt.

Meer, de centralisatie heeft er toe geleid dat de financierende overheidsstructuur in sterke mate vermengd raakte met het operationele beheer van de FWI. In het huidige model stuurt de POD Wetenschapsbeleid de FWI aan. In concreto is de voorzitter van de POD Wetenschapsbeleid ook voorzitter van het directiecomité van de FWI. En ook in de beheerscomités is de POD Wetenschapsbeleid aanwezig.

Een en ander leidt tot situaties die – ik druk me diplomatisch uit – niet wenselijk zijn. De POD Wetenschapsbeleid is het evaluerende orgaan dat wetenschappelijke dossiers hoort te beoordelen. Maar door de aanwezigheid van de voorzitter van de POD in het directiecomité van de FWI en van stafmedewerkers van de POD in de beheersorganen van de FWI ontstaat een sterke verwevenheid met het operationele niveau. Dat kan leiden tot een eenzijdige afhankelijkheid van de FWI ten opzichte van de federale financiering en de administratie Wetenschapsbeleid, zelfs tot een 'conflict of interests' inzake beslissingsbevoegdheid en subsidiebestedingen.

De FWI, die altijd het statuut van federale openbare dienst hebben behouden, ontbreekt het binnen deze context aan de mogelijkheid om een eigentijds en autonoom beleid te voeren dat breed gedragen is. Daartoe is een nauwere betrokkenheid met meerdere stakeholders wenselijk.

Laten we vergelijken met de werking van de federale culturele instellingen, Bozar, De Munt en het Nationaal Orkest van België. Die zijn omgevormd tot verzelfstandigde organisaties; in het geval van Bozar zelfs een naamloze vennootschap van publiek recht met sociale doeleinden. Hun raden van bestuur weerspiegelen de maatschappelijke krachten en aan de top staan mensen die in de betrokken artistieke sector hun beroeps carrière hebben uitgebouwd en een uitstekende reputatie hebben opgebouwd. De instellingen zelf beschikken over een grote beslissingsautonomie.

Autonomie en responsabilisering zijn noodzakelijk voor een goed bestuur van de Federale Wetenschappelijke Instellingen. Daarom zal ik de FWI verzelfstandigen. Ik trap een open deur in als ik zeg dat die verzelfstandiging niet op één jaar kan gerealiseerd worden.

In de loop van dat proces moeten de instellingen wel professioneel verder kunnen werken. Daarom nam ik dit jaar twee reeksen van beslissingen die fundamenteel zijn.

Vooreerst heb ik gezorgd voor eenmalige bijkomende investeringen ter waarde van 11,25 miljoen euro. Dat bedrag vertegenwoordigt 30 procent extra in vergelijking tot de dotatie die de FWI in 2015 ontvingen. Ze zorgen voor een inhaalbeweging inzake investeringen, iets wat jarenlang verwaarloosd is.

Daarnaast is een taskforce opgericht samen met de Regie der Gebouwen met de bedoeling de renovatie van het onroerend patrimonium van de FWI hoog op de agenda te houden.

Dit voor wat betreft de maatregelen op korte termijn. Op de langere termijn plan ik een diepgaande hervorming van de FWI. Die moet leiden tot

1. verzelfstandigde entiteiten, met het oog op meer operationele autonomie,
2. een aansturing die op resultaatverbetering is gericht,
3. de vrijwaring van het publiek karakter van de activiteiten,
4. een betere publiekswerking,
5. een intensere samenwerking met de deelstaten.

De FWI zijn opgericht als staatsdiensten met afzonderlijk beheer, binnen een gecentraliseerde dienst, namelijk de Programmatorische Overheidsdienst Wetenschapsbeleid. Vandaag beschikken deze staatsdiensten weliswaar over eigen begrotings- en comptabiliteitsregels, maar zij hebben geen eigen rechtspersoonlijkheid.

Het is mijn intentie de FWI onder te brengen in op te richten verzelfstandigde entiteiten, dus met een eigen rechtspersoonlijkheid. Elke entiteit krijgt een raad van bestuur, een directiecomité, een of meerdere ondersteunende adviesraden en een dienst 'shared services'. Naast de federale regering worden ook de relevante stakeholders, zoals wetenschappelijke middens of de bedrijfswereld.

De rol van de raad van bestuur bestaat erin de strategie en het algemeen beleid van de verzelfstandigde entiteiten te bepalen, binnen de klijtlijnen uitgezet door de overheid. Tevens oefent hij controle uit op de verzelfstandigde entiteiten in het algemeen en het directiecomité in het bijzonder. De raad van bestuur legt onder meer de jaarlijkse begroting vast en houdt toezicht op de uitvoering ervan.

De adviesraad of adviesraden geeft of geven op verzoek of uit eigen initiatief advies bij wetenschappelijke en maatschappelijke dossiers. De adviesraad bestaat uit onafhankelijke experts, extern aan de FWI, en wordt voorgezeten door een voorzitter die de adviezen voorlegt aan de raad van bestuur.

In ruil voor de verruimde autonomie zal de verzelfstandigde entiteit verantwoording moeten afleggen ten opzichte van de resultaten. Die zullen getoetst worden aan een beheersovereenkomst met de federale regering. De beheersovereenkomst bevat concrete

doelstellingen, die door de regering kunnen gecontroleerd en eventueel afgedwongen worden.

De opdrachten van openbaar dienstbetoon en van wetenschappelijk onderzoek van de FWI hebben gemeenschappelijke doelstellingen. Er moet dus een beleid gevoerd worden dat gemeenschappelijk is voor de instellingen waartussen een nauw verband bestaat. En dat op basis van welbepaalde en duidelijke opdrachten. Dat kunnen we doen door de instellingen onder te brengen in clusters. Zonder op dit punt verder in detail te treden, kan ik wel aangeven dat elke cluster autonoom instaat voor het eigen financieel beleid en HR-beleid, in zoverre dat dit beleid strookt met de beheersovereenkomst. Er komen met andere woorden, niet *tien* raden van bestuur, maar *één* raad van bestuur *per cluster*. Binnen die cluster zullen de afzonderlijke instellingen samen kunnen afspreken hoe ze tot meetbare efficiëntiewinsten kunnen komen.

Ik kan u wel gerust stellen. De dotatiemiddelen die zullen worden aangewend, zijn dezelfde middelen als degene die nu worden verleend. Ze worden dus in principe niet gewijzigd.

Dames en heren,

Tot zover een schets van de hervorming op het niveau van de instellingen. Ik kom nu tot het tweede deel van mijn uiteenzetting.

Ik vertrek van twee citaten uit het essay van professor Witte. Ik ben blij te lezen (*en ik citeer*): “Er moet worden gepleit voor een betere samenwerking met de gemeenschappen en de gewesten. Vooral wat de band met de gemeenschappen betreft, is de kritiek terecht, zeker nu het mogelijk is om culturele akkoorden tussen de gemeenschappen te sluiten. Een grotere verankering van deze federale instellingen in de gemeenschappen zou meer dan welkom zijn.”³ (*Einde citaat.*)

Maar elders heeft Professor Witte het, met enige vorm van dramatiek, over – (*en ik citeer*): **“de meest cruciale vraag: staan het federale onderzoek en de federale instellingen aan de vooravond van hun opgaan in de structuur van de gewesten en gemeenschappen?”**⁴ (*Einde citaat.*)

³ Els Witte, pag. 31

⁴ Els Witte, pg. 24

Mijn antwoord luidt: “Tijdens deze legislatuur zullen de federale instellingen hun federale statuut behouden.” Wat zal er gebeuren tijdens een volgende regeerperiode? Dat weet ik niet. Wat ik wel weet, is dat er zeer veel culturele en wetenschappelijke know how aanwezig is, die momenteel voor de federale instellingen onbenut blijft. Daar moet dus in de toekomst, bij een eventuele nieuwe staatshervorming, iets aan gedaan worden.

Ik wil nu al wel stellen dat men de discussie daarover moet de-dramatiseren en het debat rationeel moet houden. Er is *geen sprake van* dat de collecties van de huidige federale instellingen worden opgesplitst. Het spookbeeld van de universiteitsbibliotheek die de oneven magazijnnummers aan één deelstaat toewijst en de even magazijnnummers aan een andere, hoeft u niet boven te halen. Dat zal niet gebeuren. Dat is trouwens ook niet gebeurd met de planten uit de Plantentuin van Meise. Bij een eventuele volgende staatshervorming zullen de instellingen niet ontmanteld worden of de collecties niet gesplitst worden. Zowel de instellingen als de collecties kunnen perfect door de deelstaten samen beheerd worden.

Het samenhouden van de collecties is ook mijn drijfveer geweest om niet in te gaan op de vraag van het Brussels Gewest om de collectie Moderne en Hedendaagse Kunst af te staan voor het nog op te richten museum in de Citroëngarage. Bovendien ga ik geen collectie uitlenen die perfect kan worden tentoongesteld in de Musea voor Schone Kunsten, om die collectie dan onder te brengen in een garage. Een garage is geen museum. Het gebouw is totaal ongeschikt als museum. “Ceci n’est pas un musée.”

Dat hebben verschillende bouwmeesters en kunstexperts bevestigd. Iemand moet mij eens uitleggen waarom een kunstcollectie thuishoort in een garage. Ik ben benieuwd naar de argumenten.

Wat ik wel ga doen, is de 3.000 m² van de Musea voor Schone Kunsten die nu onbenut zijn, renoveren en de collectie moderne kunst, die vooral uit Belgische werken bestaat, opnieuw gaan openstellen. Dat zal in ons museum in optimale omstandigheden kunnen gebeuren. Dat zal iedereen ten goede komen, Brusselaars, Belgen en de internationale gemeenschap.

Via de pers heb ik trouwens gisteren vernomen dat de stad Brussel het Vanderborchtgebouw wil verkopen. Dat is opmerkelijk, want het Brusselse plan was om de collectie eerst daar onder te brengen, in afwachting van de opening van het Citroëngebouw.

Ik hoop dat hiermee deze polemiek eindelijk kan worden afgesloten. Maar er moet mij in deze discussie nog iets van hart. Het is toch paradoxaal dat mijn partij het verwijt krijgt de federale staat uit te kleden, maar wanneer ik de federale collecties bijeen wil houden, wordt ook dat bekritiseerd.

Dames en heren,

Ik had u beloofd ook even in te gaan op de samenwerking van het federaal Wetenschapsbeleid met de universiteiten.

Over de **Interuniversitaire AttractiePolen** kan ik u het volgende zeggen. Zij zijn door de Zesde Staatshervorming overgedragen naar de deelstaten. Die overdracht verloopt in nauw overleg met het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO) en het Fonds National pour la Recherche Scientifique (FNRS). Alle rectoren (dus ook de Waalse) hebben aangegeven dat zij op een constructieve wijze tot een samenwerkingsakkoord rond de IUAP's willen komen. Het voorstel van nieuw samenwerkingsmodel is inmiddels overgemaakt aan de bevoegde ministers in de Vlaamse en Franse Gemeenschapsregeringen. In de nabije toekomst zullen we het verder overleg hierover organiseren. Het is dan ook de bedoeling dat het nieuwe samenwerkingsmodel in het voorjaar 2016 door de Gemeenschappen wordt ondertekend.

Dreigt er een hiaat tussen de lopende IUAP en de nieuwe samenwerkingsvorm? Formeel eindigen de lopende IUAP-projecten op 30 september 2017. Het nieuwe samenwerkingsmodel kan pas vanaf 1 januari 2018 operationeel kan zijn (zoals bepaald in de Zesde Staatshervorming). Er dreigt met andere woorden een kort hiaat van enkele maanden. De promotoren van de projecten zullen echter in de mogelijkheid worden gesteld om hun lopende projecten budgetneutraal te verlengen tot eind december 2017. Wat er vanaf 2018 met de IUAP gebeurt is de bevoegdheid en de verantwoordelijkheid van de gemeenschappen. Hoe dan ook, de financiële middelen blijven gegarandeerd. De Bijzondere Financieringswet stelt immers dat vanaf het begrotingsjaar 2018 € 17,7 miljoen zal worden overgedragen aan de Vlaamse Gemeenschap en € 13,9 miljoen aan de Franse Gemeenschap. Vanaf 2019 geldt er bovendien een indexatie van dit bedrag.

Voor wat de andere vormen van samenwerking betreft, vertrek ik van het regelgevend kader voor het onderzoeksprogramma '**bijkomende wetenschappelijke onderzoekers**' in de universitaire onderwijsinstellingen en de FWI. Dat kader was niet langer actueel. Naar aanleiding van de negatieve adviezen van de Inspectie van Financiën, heb ik dan ook het initiatief genomen om het koninklijk besluit dat de modaliteiten van de financiering van deze bijkomende onderzoekers regelt, aan te passen.

De Inspectie van Financiën stelde in haar advies echter ook dat de geleidelijke afbouw van dit programma in de toekomst noodzakelijk is. De financiële middelen die zo vrijkomen worden ingezet voor nieuwe wetenschappelijke initiatieven, met name voor FED-tWIN, dat een nieuwe vorm van structurele samenwerking inhoudt tussen de 10 FWI en de universiteiten van beide grote gemeenschappen, 5 Vlaamse en 6 Franstalige universiteiten.

Het gaat om permanente onderzoeksfuncties voor post doc's, met 50% tewerkstelling in een FWI en 50% aan een universiteit.

In de eerste drie selectierondes, gespreid over 3 jaar, worden 75 FED-tWIN-betrekkingen toegekend. In de daaropvolgende 4 selectierondes worden nogmaals 50 FEB-tWIN-betrekkingen toegekend. Qua budget is het eerste jaar € 3,2 miljoen voorzien, na 4 jaar oplopend tot ca. € 12 miljoen per jaar. Is dit een nieuw budget? Neen, de opbouw van FED-tWIN gaat helemaal parallel met de afbouw van het programma “bijkomende wetenschappelijke onderzoekers”. Dit zijn “communicerende vaten”.

Die nieuwe samenwerkingsvorm levert een win-win-situatie op voor de FWI en voor de universiteiten.

Voor de FWI zijn dat de volgende baten:

- Zij krijgen toegang tot complementaire expertise aan de universiteit.
- Zij krijgen indirect toegang tot FWO-FNRS-fondsen en tot fondsen binnen de universiteit.
- De instroom van jonge onderzoekers (inclusief studenten en stagiairs) van de universiteiten naar de FWI wordt bevorderd.
- In het algemeen zal het aantrekken van externe, internationale fondsen gefaciliteerd worden door de samenwerking met de universiteiten.

Voor de universiteiten zijn de baten de volgende:

- De toegang tot de collecties en expertise bij de FWI wordt gefaciliteerd. Dat schept dan weer nieuwe mogelijkheden voor postdoc's om thema's te bestuderen, die tot nog toe niet behoorden tot het domein van de universiteiten.
- De nieuwe aanstellingen zullen ertoe leiden dat ook andere onderzoekers binnen de universiteiten zich zullen richten naar de thema's van de FWI.
- Er komen nieuwe loopbaanmogelijkheden voor jonge onderzoekers (bijvoorbeeld als conservator) , wat een positief gevolg kan hebben voor bepaalde opleidingen.

In een latere fase, mits een positieve evaluatie, kan dit programma ook opengesteld worden voor onderzoeksinstituten en andere entiteiten.

Dames en heren,

Tijd om af te ronden. Belangrijke evoluties – of het nu gaat om technologische, economische of sociale ontwikkelingen – zijn enkel mogelijk in een klimaat, waarin de wetenschappelijke onderzoeker zich in *de beste omstandigheden* en *volledig onafhankelijk* kan wijden aan *grensverleggend* wetenschappelijk onderzoek.

Om dat onderzoeksklimaat te creëren of te bestendigen zijn voldoende investeringen nodig. Ik ben er stellig van overtuigd dat de op til staande hervormingen een modern management bij de FWI zullen installeren en een nieuw hoopvol perspectief voor de onderzoekers zullen meebrengen. Het federale Wetenschapsbeleid, de universiteiten, de andere kennisinstellingen en – waarom niet? – privé-actoren dragen elk op hun manier bij aan het

scheppen van dat klimaat. Wij zijn hierbij niet elkaars rivalen of concurrenten. Wij zijn hierbij elkaars partners.

Meneer de voorzitter,

Ik wens u nogmaals van harte te bedanken voor de kans die u mij geboden heeft, om deze boodschap te brengen.

Dank u allen voor uw belangstelling.

Elke Sleurs